

Aan de randen van het leven is het soms schipperen

Een reflectie op medische ethiek

Tekst: Wilfred Hermans

In de zorg kan steeds meer en mag wettelijk ook steeds meer. Maar is dat wat kan en mag ook goed om te doen? Daarover gaat ethiek. Jos Leijenhorst sprak 2 gelovige ethici die deze bezinning op het hoogste niveau beoefenen: prof. dr. Theo Boer en prof. dr. Henk Jochemsen, emeritus bijzonder hoogleraar. ‘Het is mogelijk dat jij en ik dwalen, ondanks onze beste bedoelingen.’

Zorg aan de keukentafel

Jos Leijenhorst sprak Theo Boer en Henk Jochemsen in het programma *Zorg aan de keukentafel*. Dit artikel is een samenvatting daarvan. Kijk het hele gesprek terug op prolife.nl/zorgaandekeukentafel

Het leven is soms erg ingewikkeld. Dat zou een van de conclusies kunnen zijn na het gesprek tussen Jos, Theo en Henk. Zeker als er vragen over leven en dood op tafel komen, kan dat een strijd opleveren tussen hoofd en hart. Tussen iets vinden en iets voelen. Want stel: iemand voelt zich niet thuis in zijn of haar lichaam. Dan zegt ons gevoel al snel: ach, wat sneu, daar moet wat aan gebeuren. Terwijl een operatie niet altijd de meest *verstandige* keus is. Want help je iemand met zo’n operatie echt verder – nog los van wat de Bijbel zegt?

Emoties nooit doorslaggevend

Dat je ingewikkelde ethische keuzes maakt omdat ze goed *voelen*, heeft iets gevaarlijks, zegt Henk Jochemsen. Hij is emeritus bijzonder hoogleraar christelijke filosofie aan de WUR (Wageningen University & Research), lid van de Pro Life Adviesraad, en Theo’s

“geweten op rechts”, zoals Theo zelf beweert. Henk legt uit dat autonomie – zelf bepalen wat je doet – eind jaren 60 in het Westen een vlucht nam, toen de culturele revolutie inzette. ‘Het afschudden van institutionele

‘Emoties mogen niet doorslaggevend zijn.’

Henk Jochemsen

grenzen en patronen begon in de hele westerse wereld met abortus. De gedachte van gegeven normen en waarden verdampte en daarvoor in de plaats is het persoonlijke en subjectieve gekomen. “Emotivisme” heet dat in de ethiek. En daar mag niemand vervolgens nog iets tegen inbrengen. Ik stel niet dat emoties

geen rol mogen spelen, maar ze mogen niet doorslaggevend zijn in het handelen.’

Autonomie als fundamentele waarde

De door God gegeven normen en waarden zijn wél doorslaggevend. Maar allereerst moeten we ons uiterste best doen om die normen en waarden te doorgronden, zegt Theo Boer. Hij is hoogleraar “ethiek van de gezondheidszorg” aan de Protestantse Theologische Universiteit. ‘Je moet ze niet blind navolgen, maar de achtergrond ervan proberen te begrijpen. Dan zul je er zelfs plezier aan beleven.’ Henk: ‘De kunst is om die christelijke ethiek te laten aansluiten bij de mensen, maar dat is een spanningsveld.’ Theo: ‘De God van het christendom is vandaag de dag een lieve, tolerante God Die alles best vindt. Respect voor het leven komt langzamerhand op de 3^e plek te staan. Achter kwaliteit van

leven en autonomie als fundamentele waarden. Nu zegt men: "Wil ik niet meer leven (autonomie) dan hoeft mijn leven ook niet meer gerespecteerd te worden."

Bepalen wat goed en fout is

Hoe bepalen ethici eigenlijk wat goed en fout is? Dat is zeer complex, stellen de heren. Henk: 'Het begint met het probleem doorgronden. Daarnaast gebruiken we drie invalshoeken:

'Als ethicus weet je het lang niet altijd zeker.'

Theo Boer

1: Welke plichten gelden hier, is er wetgeving, zijn er professionele codes? 2: Wat zijn de gevolgen en is deze behandeling in verhouding? 3: Deugdeethiek: Wat voor dokter ben ik als ik deze handeling uitvoer? Ben ik voorzichtig, bescheiden of juist moedig? Dat zijn belangrijke deugden, tegenover zoiets als overmoed of eerzucht.' Theo: 'Als ethicus weet je het lang niet altijd zeker. Jij en ik kunnen dwalen, ondanks onze beste bedoelingen.' Henk: 'Daarom kent de christelijke traditie de gemeenschap

Theo Boer

Henk Jochemsen

die, geleid door de Heilige Geest, beslissingen neemt.’

Abortus en een gebroken wereld

Theo vindt in de Bijbel 2 lijnen voor medische ethiek: ‘Aan de ene kant schetst de Bijbel een ideale samenleving waar we naar hunkeren. Tegelijk is er Bijbelse ethiek die stelt dat echtscheiding of oorlog voeren onder bepaalde omstandigheden is toegestaan. De Bijbel laat dus zaken toe die ik op zichzelf best problematisch vind. Blijkbaar zijn compromissen met het kwaad soms nodig, máár benoem het dan wel als compromis.’

Een voorbeeld: abortus plegen in een uitzichtloze situatie. Dan sta je daar als christen met de bekende Bijbelse principes in je hand. En dan? De heren ethici verschillen hier van mening. Henk: ‘Een “nee” tegen abortus kun je alleen volhouden als je je inspant om een alternatief te bieden. Als de ongewenste zwangere vrouw ook praktisch wordt geholpen. Die mogelijkheden zijn er.’ Theo maakt bezwaar. ‘Er zijn situaties denkbaar waarin je mensen geen alternatief kunt bieden. Omdat het leed simpelweg niet te verhelpen is. Dat betekent dat we ook moeten leren om met onoplosbare tragiek te leven.’ Henk: ‘In zijn afscheidsrede in Kampen zei hij al: “Aan de randen van het leven is het soms schipperen.”’ ‘Abortus bij een kindje dat nauwelijks levenskansen heeft, is misschien zo’n rand.’ Boer en Jochemsen bena-

drukken dat zo’n uitzondering de regel – dat je niet moet doden – niet ongedaan maakt.

Corona en euthanasie

Deep down in onze cultuur is er nog besef van de christelijke ethiek, merkte Henk tijdens de corona-uitbraak. Hij ziet de enorme inspanning om mensen te redden in zekere zin ook als een vrucht van de christelijke traditie. ‘De vraag is: wat versta je onder menselijke waardigheid? Dan zegt de één: “Dat je eruit mag stappen als het moeilijk wordt.” Ik zeg: “Nee,

‘Kunnen mensen erkennen dat iets wat ze wél graag willen tóch niet goed voor ze is?’

Henk Jochemsen

die waardigheid is uniek en zit van binnen, omdat de mens is geschapen naar Gods beeld.”

Theo: ‘Dat is mooi en aardig, maar een ander zegt dan: “Daar heb ik niks mee te maken, want ik geloof niet in die God.” En dan nog iets: al zou een engel mij influisteren dat euthanasie mag, dan nog zou ik het niet durven! Die morele intuïtie bezitten ook veel

ongelovigen. Het staat in de Bijbel omdat het zo is, en niet: het is zo omdat het in de Bijbel staat.’ Henk: ‘De spannende uitdaging van de ethiek is op dit moment: kunnen mensen erkennen dat iets wat ze wél graag willen tóch niet goed voor ze is?’

Wat staat ons te wachten?

Hoe ziet Nederland er qua medische ethiek over 10 jaar uit? Theo en Henk buigen zich over mogelijke scenario’s. Zo zijn er samenlevingen, zegt Henk, die aan wanorde en zedeloosheid ten onder zijn gegaan. Op de vraag van Theo of hij er rekening mee houdt dat Nederland ook die kant opgaat, antwoordt Henk bevestigend. Hij schetst dat de overheid de macht sinds corona stevig naar zich toe heeft getrokken. ‘In Nederland voorzie ik geen klassieke dictatuur. Maar kijk naar China, waar de overheid via camera’s en dergelijke alles bijhoudt wat haar burgers doen. Een ontwikkeling in die richting is ook bij ons denkbaar, zonder dictatoriaal systeem zoals nu in China. Daar ben ik ongerust over.’

Theo is hoopvoller. ‘We mogen in Nederland dan liberaal zijn, het gaat er hier qua medische praktijk relatief zorgvuldig aan toe. Henk: ‘Maar zorgvuldigheid kan ook een dekmantel worden. Alles mag, zolang het maar zorgvuldig gebeurt – dat idee. Je kunt iemand zorgvuldig doden, maar dat maakt het doden nog niet gerechtvaardigd.’ ●